

Весна Д. Милтојевић¹
Универзитет у Нишу
Факултет заштите на раду
Ниш (Србија)

УДК 316(4)(075.8)(049.32)
Осврћ
Примљен 31/08/2018
Прихваћен 10/09/2018
doi: 10.5937/socpreg52-18734

РАЗВОЈ НАЦИОНАЛНИХ СОЦИОЛОГИЈА ЦЕНТРАЛНЕ И ИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ

Зинаида Т. Голенкова, Николај П. Нарбут: *Историја социолошке мисли у земљама централне и источне Европје*. Завод за уџбенике, Београд, 2015, 323 стр.

Сажетак: Специфична друштвено-економска и политичка ситуација у државама централне и источне Европје несумњиво је допринела да се социологија као научна и академска дисциплина у њима конституише касније него у осталим деловима света. Ипак, то није разлог да бројни мислиоци друштвених проблема са овог подручја, осим оних који су емигрирали, не нађу место у прегледима историје социјалне мисли. Превод књиге *Историја социолошке мисли у земљама централне и источне Европје*, Зинаиде Т. Голенкове и Николаја П. Нарбута пружа могућност, осим руским и српским студентима да се упознају са претечама социологије овог региона, социолозима и најзначајнијим истраживачким проблемима којима су се бавили и баве.

Кључне речи: централна и источна Европа, истраживачка подручја социолога, конституисање социологије, институционализација социологије, образовање студената

Захваљујући напорима Завода за уџбенике превод другог допуњеног издања *История социологической мысли в странах центральной и восточной Европы* књиге

¹ vesna.miltojevic@znrfak.ni.ac.rs

познатих руских социолога Зинаиде Т. Голенкове² и Николаја П. Нарбута³ доступан је српској социолошкој јавности. Вредност преведене књиге огледа се у чињеници да се у досадашњим публикацијама које разматрају развој социолошке мисли готово не помињу социолози који су стварали у државама овог региона, с изузетком Знањецког, Гумпловича, Лукача, Малиновског, Манхајма, при чему се углавном занемарује њихово стваралаштво у земљама из којих су емигрирали. Социолошка мисао у овим државама развијала се под утицајем европских и светских социолошких школа (биологизма, психологизма, марксизма, неокантизма, механицизма и др), али су и социолози са овог подручја утицали на ставове и концепције западних социолога. Примера ради, Масарик, један од првих чешких социолога, објавио је своје дело о самоубиству 1881. године, неколико година пре Диркема (1897). Према мишљењу Гиденса, Масарик је утицао на Диркемове ставове изнете у делу *Самоубиство* (Giddens, 1970, стр XII, нав. према: Golenkova, Narbut, 2015, стр. 226). Међутим, у прегледима социолошких теорија нема овог податка чак ни у фуснотама (види нпр.: Ritzer, 2012; Lallement, 2004). Осим Масарика, у прегледима социолошких теорија не могу да се нађу ни подаци о стваралаштву оца бугарске социологије Хачијском, мађарском социологу Ердерују, првом пољском социологу Супинском, румунском социологу Густују, као ни о социолозима са територије бивше Југославије. Поменути, као и многи бугарски (Благојев, Јанулов, Димитров, Ошавков, Генов, Митев и др.), мађарски (Пулски, Пиклер, Јаси, Вереш, Хегедиш, Ферге, и др.), пољски (Лимановски, Абрамовски, Крусински, Геринг, Балицки, Херц, Марковски, и др.), румунски (Радулеско, Балчески, де ла Барда, Баден, Маринеску, Флориј и др.), чешки и словачки (Маковичка, Тракал, Фоустк, Слобода, Крал, Тлуст, Махонин, Ламсер, Клофач, Мусил, Петрусек, Вечерник и др.) и југословенски (Богишић, С. Марковић, Филиповић, Поповић, Вукосављевић, Лукић, Милић, Мухић, Ј. Жупанов, Печулић, Д. Ж. Марковић, Шуваковић, Митровић, Лазић и др.) мислиоци и социолози нашли су своје место у књизи Голенкове и Нарбута. Можда нису творци гранд теорија, али су са различитих теоријских позиција истраживали и истражују актуелне проблеме у својим државама, давали су и дају предлоге за њихово решавање, заслужни су за конституисање, развој и институционализацију националних социологија, те заслужују да њихово стваралаштво буде доступно широј социолошкој јавности, чему доприноси превод ове публикације. Наравно, ауторима се може замерити да нису поменули или довољно пажње посветили анализи стваралаштва социолога из

² Зинаида Т. Голенкова (рођ. 1939), завршила је Московски државни универзитет М. В. Ломоносов, Филозофски факултет. Одбранила је докторску дисертацију о историји социологије у Југославији, 1980. године. Области њеног интересовања су: социјална структура и стратификација друштва и историја социологије. Ради на Институту за социологију Руске академије наука и као професор на РУДН. Руководилац је Центра за социјалну структуру и друштвену стратификацију Института за социологију РАН. Аутор је више од 350 научних радова и уредник више од 20 монографија и зборника.

³ Николај П. Нарбут (рођ. 1949), дипломирао је на Филозофском факултету Московског државног универзитета М. В. Ломоносов. Одбранио је докторску дисертацију на тему социолошке мисли Т. Г. Масарика. Област његовог интересовања су: социјална структура, развој социологије у земаљама централне и источне Европе и историја социологије. Ради као главни истраживач Центра за социјалну структуру и друштвену стратификацију у Институту за социологију РАН и професор на РУДН. Објавио је више од 150 научних радова.

појединих држава, тим пре што нису јасно наведени критеријуми на основу којих су социолози увршћени у разматрања. Но, мора се имати у виду да су и сами аутори навели да су свесни да преглед није потпун због ограничавајућих фактора, непотпуне, а делом и недоступне базе података, те је осим доприноса развоја националним социологијама, један од могућих критеријума био утицај радова појединих социолога ових држава на руску социолошку мисао.

Садржај књиге *Историја социолошке мисли у земљама централне и источне Европе* подељен је у седам целина, којима претходе предговори академика Јадова руском и проф. Марковића српском издању, као и *Увод* и *Закључак* самих аутора. Голенкова и Нарбут у уводном делу истичу да су покушали, а према мом мишљењу и успели, да на комплексан и целовит начин прикажу развој социолошке мисли у земљама централне и источне Европе. Истраживали су је „у контексту историје науке или културе, филозофије, књижевности, а често и у контексту историје социјалистичке мисли ...“ (Golenkova, Narbut, 2015, стр. 19), с обзиром да је социологија у овим државама углавном касно стекла статус академске науке и универзитетске дисциплине. Приказ развоја социолошке мисли сваке појединачне државе прати адекватна литература, као и предлог тема за размишљање и дискусију, што је у складу са савременим концепцијама уџбеника.

Сами аутори у *Уводу* (Golenkova, Narbut, 2015, стр. 17–21), наводе да је писање приручника и допуњеног издања објављеног у Русији 2010. године,⁴ изискивало истрајност с обзиром да се писало о „живој историји“ при чему су биле покидане везе између руских и социолога у овим државама у последњим деценијама. Тешкоћу у писању представљала је и чињеница да „углавном нису постојали радови у којима је генерализована историја развоја социологије у овим земљама“ (Golenkova, Narbut, 2015, стр. 19), те је било неопходно проналажење, проучавање и одабир радова на националним језицима.

У првом поглављу, *Основне етапе и тенденције развоја социологије у земљама централне и источне Европе* (Golenkova, Narbut, 2015, стр. 23–40), указано је, да је развој ове науке детерминисан нивоом развоја науке уопште, утицајем историјско-културног наслеђа и традиције и надасве актуелним задацима друштвеног развоја у свакој појединачној држави. У том смислу, развој социолошке мисли се углавном сагледава кроз четири етапе: „доба пионира и претеча социологије“ коју везују за другу половину XIX и почетак XX века, период „борбе између представника јачајуће марксистичке и немарксистичке парадигме у социологији“ који је обележио период између два светска рата, време шездесетих и седамдесетих када је доминирала марксистичка парадигма и период с краја XX и почетка XXI века када је у овим државама дошло до урушавања претходног социјалистичког система и „покушаја изградње плуралистичког демократског система и тржишне економије“ (Golenkova, Narbut, 2015, стр. 27, 31). Свако од шест наредних поглавља (*Развој социолошке мисли у Бугарској*, стр. 41–88; *Мађарска социологија: извори, личности, тенденције развоја*, стр. 89–120; *Социолошка мисао у Пољској*, стр. 121–166; *Социологија у Румунији*, стр.

⁴ Напори Голенкове и Нарбуда да упознају руске студенте са развојем социолошке мисли у Бугарској, Мађарској, Пољској, Румунији, Чешкој, Словачкој и бившој Југославији, објављени су први пут 2003. године у виду приручника, а допуњени објављивањем хрестоматије 2005. године.

167–208; *Развој социолошке мисли у Чешкој и Словачкој*, str. 209–276 и *Основне етике и тенденције развоја социолошке мисли у бившој Југославији [СФРЈ, Србија, Хрватска, Македонија, Словенија, Црна Гора]*, str. 277–317) посвећено је анализи и утицају друштвено-економске и политичке ситуације у појединим државама на развој мисли о друштву. У сваком поглављу анализиран је рад мислилаца о најзначајнијим друштвеним проблемима пре конституисања социологије, указано је на узроке за касног конституисања социологије као научне и академске дисциплине, детаљно анализиран рад појединих социолога и дат приказ најзначајнијих теоријских и емпиријских истраживања. Поглавља садрже и обиље података о почетку и проблемима везаним за школовање социолошког кадра, о положају социолога у друштву и социолошким часописима, а завршава се приказом актуелних проблема којима су се бавили социолози крајем прошлог и почетком овог века. Улога личности у историји, село, породица, образовање, свакодневни живот, рад, религија, традиција, кружне миграције само су нека од подручја интересовања којима су се бавили истраживачи до деведестих година прошлог века. Не мања пажња посвећивана је теоријској социологији и методологији социолошких истраживања. Крајем прошлог и почетком овог века осим питањима теоријске социологије и методологије социолошких истраживања, пажња је усмерена углавном на истраживање промена које носе процеси глобализације и транзиције: друштвени развој, европске интеграције и европски идентитет, стратификација друштва, незапосленост, сиромаштво, миграције, електорално понашање, корупција, етнички идентитет, породични живот, образовање, конфликти, демократизација и формирање грађанског друштва, национални идентитет, сива економија, избори, медији у политици и др.

Голенкова и Нарбут у *Закључку* (Golenkova, Narbut, 2015, 319–320) између осталог исказују наду „да ће ова књига бити подстицај за даљу дубљу анализу социологије, и то како у појединим земљама, тако и у региону у целини“ (Golenkova, Narbut, 2015, str. 320).

Књига *Историја социолошке мисли у земљама централне и источне Европе*, надопуњује досадашње прегледе развоја социјалне мисли код нас. Пружа могућност превасходно студентима социологије у Србији да се упознају са стваралаштвом социолога у земљама окружења,⁵ ово тим пре што се на основу курикулума и препоручене литературе посебно предмета који се баве историјом социјалне мисли и социолошким теоријама, на основу доступних података на сајтовима факултета, може уочити недостатак садржаја који су обрађени у овој публикацији.

⁵ Захваљујући раду проф. Митровића, *Some Aspects of the Development of Contemporary Sociology in Bulgaria*, социолози у Србији су имали прилике нешто раније да се упознају са стваралаштвом бугарских социолога.

Vesna D. Miltojević¹
University of Niš
Faculty of occupational safety
Niš (Serbia)

DEVELOPMENT OF NATIONAL SOCIOLOGIES IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE

Zinaida T. Golenkova, Nikolai P. Narbut: *History of Sociological Thought in Central and Eastern European Countries*. Serbian State Publisher of Textbooks, Belgrade, 2015, 323 pp
(Translation In Extenso)

Abstract: The specific socio-economic and political situation in Central and Eastern European countries undoubtedly contributed to the fact that sociology, as a scientific and academic discipline, constituted there rather late compared to other parts of the world. However, this is not a reason not to mention numerous social thinkers from this region, other than those who emigrated, in the reviews of the history of social thought. The translation of the *History of Sociological Thought in the Central and Eastern European Countries* written by Zinaida T. Golenkova and Nikolai P. Narbut is a great opportunity, not only for Russian but also for Serbian students, to familiarize themselves with the forerunners of sociology, well-known sociologists and the most significant research problems in the Central and Eastern European region.

Keywords: Central and Eastern Europe, sociologists' research areas, constitution of sociology, institutionalization of sociology, education of students

Thanks to the efforts of the Serbian State Publisher of Textbooks (Zavod za udžbenike, in Serbian), the translation of the second revised edition of *The History of Sociological Thought in the Central and Eastern European Countries* by famous Russian sociologists Zinaida T. Golenkova² and Nikolai P. Narbut³ is available to Serbian sociological audience.

¹ vesna.miltojevic@znrfak.ni.ac.rs

² Zinaida T. Golenkova (born in 1939) graduated from the Faculty of Philosophy, M.V. Lomonosov Moscow State University. She defended her doctoral dissertation on the history of sociology in Yugoslavia, in 1980. Her research interests are: social structure and stratification of society, and the history of sociology. She works at the Institute of Sociology of the Russian Academy of Sciences and also as a professor at RUDN University. She is the Head of the Center for Social Structure and Stratification of the Institute of Sociology of Russian Academy of Science. She is the author of more than 350 scientific papers and the editor of more than 20 monographs and proceedings.

³ Nikolai P. Narbut (born in 1949) graduated from the Faculty of Philosophy, M.V. Lomonosov Moscow State University. The theme of his doctoral dissertation was sociological thought of T. G.

The value of the translated book is reflected in the fact that the previous publications on the development of sociological thought have almost disregarded sociologists who worked in the countries of this region, with the exception of Znaniecki, Gumpłowicz, Lukács, Malinovsky, Mannheim, while their work in home-countries has mostly been neglected. Sociological thought in these countries has developed under the influence of European and world sociological schools (biologism, psychologism, Marxism, Neo-Kantianism, mechanicism, etc.), though sociologists from this area had an impact on the attitudes and conceptions of Western sociologists. For example, Masaryk, one of the first Czech sociologists, published his work on suicide in 1881, a few years before Durkheim (1897). As reported by Gideon, Masaryk influenced Durkheim's views expressed in the book *Suicide* (Giddens, 1970, p. 12, acc. Golenkova, Narbut, 2015, p. 226). However, in the reviews of sociological theories, this data cannot be found even in the footnotes (see Ritzer, 2012; Lallement, 2004). Apart from Masaryk, the reviews of sociological theories do not contain data on the work of the father of Bulgarian sociology Hadziski, Hungarian sociologist Erdei, the first Polish sociologist Supinski, the Romanian sociologist Gusti, as well as on the sociologists from the territory of the former Yugoslavia. The aforementioned sociologists, as well as many Bulgarian (Blagoyev, Yanulov, Dimitrov, Oshavkov, Genov, Mitev and others), Hungarian (Pulski, Pikler, Jaszi, Veres, Hegedüs, Ferge, etc.), Polish (Limanowski, Abramowski, Krusinski, Goering, Balicki, Hertz, Markowski, etc.), Romanian (Radulescu, Balceski, de la Bard, Baden, Marinescu, Flory and others), Czech and Slovak (Makovichka, Trakal, Foustka, Svoboda, Král, Tlustý, Mahonin, Lamser, Klofáč, Musil, Petrusek, Večerník and others), and Yugoslavian (Bogišić, S. Marković, Filipović, Popović, Vukosavljević, Lukić, Milić, Muhić, J. Županov, Pečujlić, D. Ž. Marković, Šuvaković, Mitrović, Lazić etc.) thinkers and sociologists have found their place in the book written by Golenkova and Narbut. They might not be the creators of grand theories, but they have carried out and still do the research in current issues in their countries from different theoretical positions; also, they have been proposing solutions, they are responsible for the constitution, development and institutionalization of national sociologies, and deserve their work to be accessible to a wider sociological audience, which is achieved by the translation of this publication. Of course, the authors could be blamed for not having mentioned or paid enough attention to the analysis of the work of sociologists from certain countries, considering the lack of clear criteria for the selection of sociologists in reviews. However, it should be borne in mind that the authors themselves claimed they were aware of the incomplete nature of the review due to the limitation factors, as well as an insufficient and partly inaccessible base of information. Apart from the contribution to the development of national sociologies, one of the possible criteria was the influence of the work of certain sociologists from these countries on Russian sociological thought.

The contents of the book *The History of Sociological Thought in Central and Eastern Europe* have been divided into seven chapters, preceded by forewords written by academic Jadov for the Russian Edition and Prof. Marković for the Serbian Edition, as well as

Masaryk. The areas of his interest are: social structure, the development of sociology in the countries of Central and Eastern Europe, and the history of sociology. He works as the chief researcher at the Center for Social Structure and Social Stratification at the Institute of Sociology of Russian Academy of Science, and also as a professor at RUDN University. He has published more than 150 scientific papers.

Introduction and *Conclusion* written the authors of the book. In the introductory part, Golenkova and Narbut point out that they tried and, in my opinion, managed to present, in a complex and comprehensive way, the development of sociological thought in the countries of Central and Eastern Europe. They explored it “in the context of the history of science or culture, philosophy, literature, and often in the context of the history of socialist thought ...” (Golenkova, Narbut, 2015, p. 19), taking into account that sociology in these countries has acquired the status of an academic science and university discipline rather late. A review of the development of sociological thought of each individual country is accompanied by adequate literature, as well as a suggestion of topics for consideration and discussion, in line with the concept of modern textbooks.

In *Introduction* (Golenkova, Narbut, 2015, pp. 17–21), the authors state that writing the manual and the revised edition published in Russia in 2010⁴ demanded perseverance since it was about “living history”, wherein the links between the Russian sociologists and the sociologists in these countries have been broken for the past few decades. Another burden in writing was the fact that there was “a lack of papers in which the history of sociology development in these countries was generalized” (Golenkova, Narbut, 2015, p.19); therefore, it was necessary to search, read and select the papers available in national languages.

In the first chapter, *The Basic Stages and Tendencies of the Development of Sociology in the Central and Eastern European Countries* (Golenkova, Narbut, 2015, pp. 23–40), it was revealed that the development of this science is determined by the level of the development of science in general, by the influence of the historical and cultural heritage and tradition, and above all by the current tasks of the social development in each individual country. To that end, the development of sociological thought is mainly observed through four stages: “the age of pioneers and the forerunners of sociology” associated with the second half of the 19th and the early 20th century, the period of “a fight between the representatives of a growing Marxist and a non-Marxist paradigm in sociology” that marked the years between the two World Wars, the sixties and the seventies when the Marxist paradigm was dominant, as well as a period between the end 20th and the beginning of the 21st century characterized by the break-down of the previous socialist system and “the attempts to build a pluralistic democratic system and market economy” (Golenkova, Narbut, 2015, p. 27, 31). Each of the six following chapters (*Development of Sociological Thought in Bulgaria*, pp. 41–88; *Hungarian sociology: sources, personality, development tendencies*, pp. 89–120; *Sociological Thought in Poland*, pp. 121–166; *Sociology in Romania*, pp. 167–208; *Development of Sociological Thought in the Czech Republic and Slovakia*, pp. 209–276 and *Basic Stages and Trends in the Development of Sociological Thought in the Former Yugoslavia [SFRY, Serbia, Croatia, Macedonia, Slovenia, Montenegro]*, pp. 277–317) is dedicated to the analysis and impact of the socio-economic and political situation in individual countries on the development of thought about society. Each chapter analyzes the work of thinkers on the most important social problems before the constitution of sociology, the causes of the late constitution of sociology as a scientific and academic discipline, the

⁴ The efforts of Golenkova and Narbut to introduce Russian students to the development of sociological thought in Bulgaria, Hungary, Poland, Romania, the Czech Republic, Slovakia and former Yugoslavia were firstly published as manuals in 2003, and later complemented with the hrestomaty in 2005.

detailed analysis of the work of individual sociologists, and the presentation of the most significant theoretical and empirical research. The chapters also contain a wealth of data about the beginning and the problems related to the education of sociologists, the position of sociologists in society and sociological journals, and it ends with the presentation of current problems that sociologists have dealt with at the end of the previous and the beginning of this century. The role of personality in history, village, family, education, everyday life, work, religion, tradition, circular migrations are just some of the fields of interest that researchers had been dealing with until the 1990s. No less attention had been paid to theoretical sociology and the methodology of sociological research. At the end of the previous and the beginning of this century, apart from the issues of theoretical sociology and the methodology of sociological research, the attention was focused mainly on the research of the changes brought about by globalization and transition processes, such as: social development, European integrations and European identity, stratification, unemployment, poverty, migration, electoral behavior, corruption, ethnic identity, family life, education, conflicts, democratization and the formation of civil society, national identity, grey economy, elections, media in politics, etc.

In *Conclusion* (Golenkova, Narbut, 2015, p. 319–320), Golenkova and Narbut, among other things, express hope that “this book will be an incentive for a further deeper analysis of sociology, both in individual countries and in the whole region” (Golenkova, Narbut, 2015, p. 320).

The book *The History of Sociological Thought in the countries of Central and Eastern Europe* complements the previous reviews of the development of social thought in our country. It provides an opportunity for students of sociology in Serbia to familiarize themselves with the work of sociologists in the surrounding countries⁵, keeping in mind that the curriculum and recommended literature available on the faculty websites, especially the courses dealing with the history of social thought and sociological theories, lack the content that has been referred to in this publication.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Golenkova, Z. T., Narbut, N. P. (2015). *History of Sociological Thought in Central and Eastern European Countries*. Beograd: Zavod za udžbenike [In Serbian]
- Lallement, M. (2004). *History of Sociological Ideas*. Beograd: Zavod za udžbenike [In Serbian]
- Mitrović, Lj. (2012). Some Aspects of the Development of Contemporary Sociology in Bulgaria. *FACTA UNIVERSITATIS Series: Philosophy, Sociology, Psychology and History* Vol. 11 (1), 1 – 8.
- Ritzer, G. (2012). *Contemporary Sociological Theory and Its Classical Roots*. Beograd: Službeni glasnik [In Serbian]

⁵ Owing to the paper written by prof. Mitrović, *Some Aspects of the Development of Contemporary Sociology in Bulgaria*, sociologists in Serbia had the opportunity to get acquainted with the work of Bulgarian sociologists somewhat earlier.